

CÂTEVA OBSERVAȚII DIDACTICE ȘI TEHNICE PRIVIND ANALIZA ELEMENTARĂ A FRAZEI

*Dedic acest studiu
Dnei prof. univ. dr. Gabriela Pană Dindelegan,
membru corespondent al Academiei Române,
la 75 de ani.*

SUMAR

0. Introducere. **1.** Algoritm 1. **1.1.** Fundamente teoretice. **1.2.** Construcția și derularea algoritmului. **1.2.1.** Numerotare. **1.2.2.** Segmentare. **1.2.3.** Marcarea elementelor de relație. **1.2.3.1.** Coordonare vs subordonare. **1.2.3.2.** Marcarea grafică a relatemelor. **1.2.4.** Analiza propriu-zisă. **1.2.5.** Schema relațional-funcțională. **1.2.5.1.** Prestigiul «șifonat» al schemelor de fraze. **1.3.** Situații „problematică”. **1.3.1.** Imbricarea și realismul segmentării, funcțiilor și al schemei. **1.3.2.** Coordonarea și transgresarea nivelurilor. **1.3.3.** Coordonarea prin conjuncții în construcții corelative. **2.** Algoritm 2. **2.1.** Fundamente teoretice. **2.2.** Etapă premergătoare. **2.3.** Modificări în operațiile din Algoritm 2. **2.3.1.** Numerotare. **2.3.2.** Bare de segmentare. **2.3.3.** Elemente de relație. **2.3.3.1.** Marcare grafică. **2.4.** Analiza propriu-zisă. **2.5.** Schema relațional-funcțională. **2.6.** Frază analizată în Algoritm 2. **2.6.1.** Segmentare. **2.6.2.** Analiză. **2.6.3.** Schemă relațională.

0. INTRODUCERE

Lăsând la o parte modelele explicit generativiste, sunt în uz (mai mult sau mai puțin generalizat) cel puțin patru *algoritmi* de analiză sintactică a frazei (și a enunțului complex), pe care, convențional, îi numim: tradițional/*Algoritm 1*, neotradițional/*Algoritm 2*, sintagmic-relaționist/*Algoritm 3*¹ și funcționalist/*Algoritm 4*².

¹ În Algoritm 3, nu se operează propriu-zis o analiză a frazei, ci o descompunere a acesteia în *sintagme* (coordonative vs subordonative și intrapropoziționale vs interpropoziționale), spațiul de manifestare a funcțiilor sintactice fiind în cadrul/în interiorul sintagmelor. Baza/ipoteza teoretică: singura unitate la nivel sintagmic, unul singur, este sintagma, ea transgresând unitățile tradiționale „propoziție” și „frază” – vezi Drașoveanu 1997, p. 31 și urm.

² În Algoritm 4, analiza (segmentare, funcții, dependențe etc.) se bazează pe teoria *grupurilor sintactice* care se integrează, ca poziții sintactice, unele în altele, cel fundamental fiind grupul verbal cu centru structural o formă (verbală) personală/finită. Vezi GALR 2005, vol. I și II, *passim* și, mai explicit, GBLR 2010, *passim*. În aceste lucrări, fraza nu apare ca o unitate sintactică.

Observație. Prin *algoritm* înțelegem aici un set de operații în succesiune, aplicat în analiza frazei: segmentare (în propoziții), numerotare, utilizarea de bare demarcativă, stabilirea funcțiilor sintactice ale propozițiilor și construirea schemei relațional-funcționale.

În rândurile de față, ne oprim doar asupra primelor două, încercând să le dăm o linie *unitară* din punct de vedere *didactic* și *tehnic*, în corespondență/în acord cu concepțiile gramaticale teoretice care le stau la bază.

Deși demersul nostru este de natură *practică* (= analiza sintactică a frazei), nu vor putea fi ocolite anumite aspecte „teoretice” fundamentale/elementare, dar nu lipsite de segmente problematice, a căror punere în pagină, cu tot caracterul lor arhicunoscut³, este necesară pentru logica și utilitatea operațiilor.

0.1. Algoritm 1 și Algoritm 2 – note comune

(1) recunoașterea frazei și a propoziției ca *unități sintactice* fundamentale și, firește, distincte;

(2) viziunea parțial *atomistică* asupra frazei: ansamblu de propoziții, cel puțin două, ca unități «închise» (cu margini de stânga și de dreapta/de început și de sfârșit), aflate obligatoriu în diferite relații unele cu altele (sintactice, semantice, logice etc.), structurând, în plan discursiv(-pragmatic), un enunț complex, caracterizat prin *autonomie comunicativă*.

Aceste note se reflectă în algoritmi de analiză în esență comuni: numerotare, segmentare, raporturi, funcții, schemă sintactică etc.

0.2. Algoritm 1 și Algoritm 2 – deosebire

Aceasta, de natură cantitativă, privește *numărul propozițiilor* care compun fraza – mai puține (în Algoritm 1), (cu mult) mai multe (în Algoritm 2). Ea derivă, se înțelege, din modul de definire și, în consecință, de identificare a ceea ce numim *propoziție*, în nemișlocită legătură de cauzalitate cu conceptul fundamental de *predicat*.

La modul succint, fără a ne angaja aici în discuții și controverse, mai puțin utile unui demers didactic și tehnic, prezentăm cele două orientări teoretice privind predicatul și propoziția, insistând mai mult asupra consecințelor în construcția unitară, motivată și coerentă a algoritmilor de analiză cu statut standardizat/standardizabil.

³ Cum cele mai multe concepte vehiculate și procedee tehnice de analiză sunt în general bine și de mult instalate în gramatica românească, trimiterile bibliografice vor fi reduse la strictul necesar din punct de vedere științific și deontologic.

1. ALGORITM 1

1.1. Fundamente teoretice

(1) Distincția *propoziție vs frază* se face prin referire la *unicitatea* predicatului⁴, considerat element structural-organizatoric și comunicativ indispensabil pentru generarea unei propoziții. De aici, arhicunoscuta partiție: un predicat ⇒ o propoziție; mai multe predicate ⇒ mai multe propoziții ⇒ o frază.

(2) Predicatul se caracterizează prin *autonomie comunicativă*, una extinsă asupra întregului ansamblu organizat și generat numit propoziție⁵.

Autonomia comunicativă se realizează prototipic prin/pe bază de forme verbale personale, numite și predicative (indicativ, condițional-optativ, conjunctiv, imperativ, prezumtiv)⁶.

(3) Autonomia comunicativă, indusă și generată de predicat, este un atribut *inalienabil* al propoziției, indiferent dacă aceasta este (a) una independentă (= propoziție-enunț) sau (b) încadrată relațional într-o frază (= principală coordonată, principală regentă, subordonată).

Dacă, în prima situație, autonomia comunicativă este *manifestă*, în cea de-a doua, prin forța lucrurilor, ea este una *latentă, virtuală sau blocată*, dar nu *inexistentă*.

Dovadă: inclusiv subordonata/orice subordonată, ca să luăm situația limită/dependența sintactică maximă, dacă o scoatem din frază prin derelaționare (= *suprimarea* cuvântului relațional⁷, semnul gramatical al calității de subordonată

⁴ Vezi elementara definiție școlară a propoziției: o comunicare (spusă sau scrisă) cu un singur predicat. Această definiție, cu deosebiri minore, în esență terminologice, se regăsește în aproape toate gramaticile de factură tradiționalistă.

⁵ În Algoritm 1, termenul „predicat” este utilizat în accepțiunea de predicat al *enuțării* – vezi GALR 2005, vol. II, p. 68, 69, 71, 241–243. (Pentru discuția de față contează mai puțin controversele privind tipologia și extensiunea „lexicală” a predicatului: predicat verbal (adverbial, interjecțional) vs predicat nominal (vezi GLR 1963, p. 95–113), predicat simplu vs predicat complex (vezi GALR 2005, vol. II, p. 238–290 și GBLR 2010, p. 396–405).)

⁶ Vezi DȘL 2005, p. 398. Calitatea predicativă (= autonomia comunicativă) a unei forme verbale nepersonale este un fapt periferic și privește infinitivul (cu valoare de imperativ) și, eventual și discutabil, supinul: *A se citi cu atenție prospectul!*, *A nu se fuma în spații închise!*, *De învățat până mâine toată poezia!*

⁷ Nu se pot suprima două categorii de cuvinte relaționale: a. *relativele*, care, cu sau fără antecedent în regentă, au simultan și funcții sintactice în propozițiile introduse, iar eliminarea lor ar destructura propozițiile. Obținerea unei propoziții independente se realizează aici prin trecerea relativului în ipostază interogativă: *Nu știu de ce plângi.* ⇒ *De ce plângi?*, *Băiatul cu care a plecat la gară este fiul meu.* ⇒ *Cu care a plecat la gară?* (Propoziția obținută este o interogativă directă parțială.) Nu cunosc *ad litteram* această transformare relativele nehotărâte (formațiile cu *ori*-): *Citește orice-i place.* Rezultatul este fie o propoziție non-interogativă (*Orice-i place.*), fie o interogativă directă, dar nu parțială, ci totală (*Orice-i place? / Îi place orice?*); b. subordonatele cu predicat pe bază de verb la *conjunctiv*, al căror element relațional (*să*) este și morfem/formant al acestei forme verbale, deci nesuprimabil. Prin trecerea subordonatei în propoziție independentă, *să* rămâne doar cu calitatea de formant/morfem modal, nerelațional: *Dorește să te mai caute.* ⇒ *Să te mai caute?*, *Să te mai caute!* Vezi, pentru antinomia *să* „subordonator” vs *să* „nesubordonator”, Neamțu 2014, p. 176–180, DȘL 2005, s.v. *conjunctiv*.

cu o anumită funcție), poate, teoretic, deveni o propoziție independentă, cu autonomie comunicativă manifestă, dar afuncțională. (Propozițiile independente, ca și principalele relaționate, n-au funcții sintactice, ele sunt doar propoziții.)⁸

Exemple: *Spune-mi **dacă** vii sau nu.* (⇒ *Vii sau nu?*), *Nu știu **dacă** te pot găsi mâine acasă.* (⇒ *Te pot găsi mâine acasă?*), *Nu vin **pentru că** nu am timp.* (⇒ *Nu am timp.*), ***Deși** a învățat mult, n-a promovat examenul.* (⇒ *A învățat mult.*), ***După ce** am plecat eu, au plecat și ceilalți.* (⇒ *Am plecat (eu).*), *E bine **că** m-ai căutat.* (⇒ *M-ai căutat.*), ***După ce că** e leneș, mai e și obraznic.* (⇒ *E leneș.*)⁹.

În *concluzie*, atât propozițiile independente, cât și celelalte (= integrate în fraze) sunt, generic, deopotrivă propoziții, după cum și predicatul lor sunt, în egală măsură, ... predicate.

1.2. Construcția și derularea algoritmului

La modul general, operațiile de analiză a frazei (numerotare, segmentare, schemă etc.) sunt bine instalate în tradiție, învățate/cunoscute încă din școală și ele sunt, în mare, aceleași.

Deosebirile existente/întâlnite în practica analizelor gramaticale, mai mult sau mai puțin motivate, vizează realizarea lor tehnică și, de aici, caracterul neunitar¹⁰.

În ideea unei uniformizări/standardizări, exigență legată de procesul didactic, ne oprim asupra unora dintre ele, cu motivațiile aferente.

1.2.1. Numerotare

Întrucât numărul predicatelor dă numărul propozițiilor în frază, este firesc ca acestea, predicatele, să fie numerotate în succesiunea apariției lor în frază și, ca atare, numărul de ordine al predicatului (1, 2, 3...) să fie același cu al propoziției generate (1, 2, 3...), al cărei semn de recunoaștere, de altfel, și este, indiferent de locul pe care predicatul îl ocupă în desfășurarea liniară a propoziției. Altfel spus, numărul de ordine al propoziției (= a câta este în frază) nu îl dă primul ei component în succesiunea liniară, ci numărul predicatului.

Acest lucru e important, mai cu seamă în situațiile în care succesiunea liniară a componentelor este întreruptă de alte propoziții: |*Casa*² [*în care stau*¹] *este*

⁸ Nu discutăm, la acest nivel de generalitate, cazurile particulare, periferice și accidentale, nici unele posibile ajustări construcționale și nici modificările în conținut gramatical, firești, de altfel, în urma derelaționării.

⁹ Nu ne ocupăm aici în detaliu de gradul de simplitate vs dificultate a operației de desprindere a unei propoziții din frază. Acesta depinde de numeroși factori: modul de construcție relațională, tipul funcțional, forma verbală personală, raporturile temporale, conținuturile propoziționale, deviațiile de semantică gramaticală etc. (Toate dovedesc, în fapt, că fraza este mai mult decât o înșiruire mecanică de propoziții în relații.)

¹⁰ Ca lucrări de largă circulație special dedicate analizei practice a frazei, din perioada ei de «glorie», am reținut, fără a mai face trimiteri care ar fi încărcat inutil prezentarea, două, concludente prin comparație, pentru deosebirile tehnice pe diferite segmente ale algoritmului: AGS 1966, p. 9–48, 63–113; CTL 1969, p. 63–173.

*veche*². Semnul de apartenență al segmentelor dislocate la o anumită propoziție, nu la alta, îl dă repetarea numărului de ordine al predicatului. (Dacă sunt mai multe segmente dislocate prin alte propoziții, fiecare va purta numărul propoziției din care face parte.)

1.2.2. Segmentare și tipuri de bare

Cum propozițiile dintr-o frază, potrivit acestui algoritm, sunt unități închise, cu început și sfârșit, logic este, indiferent de o tradiție sau alta, să folosim cupluri de bare¹¹, una de stânga și alta de dreapta.

De aceea, *numărul* de bare realizat în segmentarea unei fraze trebuie, cu obligativitate, să fie unul *par* (4, 6, 8...), fapt pe care, de aici înainte, îl acceptăm în consecință.

Notă. Posibilitatea apariției a două bare una lângă alta nu este câtuși de puțin nefirească: prima marchează sfârșitul propoziției din stânga, iar a doua, începutul celei din dreapta.

În privința *tipului* de bare demarcativ, sunt în uz trei modele:

a. bare *neorientate*, indiferent de felul propoziției încadrate, principale sau secundare: |...|;

b. bare *orientate* (spre dreapta *vs* spre stânga, atât sus, cât și jos), tot indiferent de felul propoziției delimitate: [...];

c. ambele tipuri de bare, transmițând convențional și informații privind felul propoziției încadrate, respectiv:

c₁. bare *neorientate* (|...|) pentru *principale*;

c₂. bare *orientate* ([...]) pentru *secundare*/subordonate.

Utilizarea acestui model, promovat aici, presupune coroborarea cu absența *vs* prezența mărcilor gramaticale de subordonare interpropozițională¹².

1.2.3. Marcarea elementelor de relație/relatelor

Această operație, deși nu este neapărat indispensabilă/obligatorie în derularea algoritmului, este totuși *utilă*, atât la segmentare, cât și, mai ales, pentru încadrarea relațional-funcțională *primară* a propozițiilor (principale *vs* secundare) și, de aceea, promovând-o, ne oprim sumar asupra ei.

La nivel *interpropozițional*, elementele de relație/relatele¹³, realizate pozitiv ca expresie, sunt doar de tip *joncțional*¹⁴, respectiv *conjuncții* (locuțiuni conjuncționale) și *cuvinte relative* (pronume, adjective pronominale, adverbe)¹⁵.

¹¹ Nu doar o singură bară, simplă (|) sau dublă (||), marcând fie începutul, fie sfârșitul propoziției.

¹² Vezi AGS 1966, p. 70–113.

¹³ Termenul *relatem* este utilizat aici cu sensul general de *element de relație*, indiferent de fenomenalizare (prepoziție, conjuncție, flectiv etc.). Termenul îi aparține lui D. D. Drașoveanu.

¹⁴ Juxtapunerea este o variantă opțională a joncțiunii.

¹⁵ La relative încadrăm și unele nehotărâte relaționale, în principiu formațiile cu *ori-* (*oricine*, *orice*, *oricum*, *ori de câte ori* etc.).

Rolul lor în structurarea și arhitectonica frazei este *diferit*, în funcție de tipul de raport sintactic realizat – de *subordonare* sau de *coordonare*. (De aici, și necesitatea marcării lor diferite.)

1.2.3.1. Coordonare vs subordonare

Această diferențiere, care stă la baza operației de marcare/evidențiere și, lucrul cel mai important, de situare/ poziționare fizică față de corpul unei propoziții în frază, este motivată prin antinomia obiectivă între cele două tipuri de relații și, implicit, relatele care le actualizează¹⁶.

Cu aplicație la aspectul aici discutat, acestea privesc în mod special *regimul* verbal-personal și *aderența*. În acest sens:

(1) Cele subordonatoare au regim *verbal-personal* și, drept consecință, sunt obligatoriu *aderente* la/«se cuplează» cu termenul regizat¹⁷, predicatul, pe care îl plasează relațional ca subordonat, cu o funcție sintactică sau alta. Prin extensie de la predicat la propoziția al cărei centru structural și comunicativ este și pe care, în fapt, o generează, propoziția dobândește calitatea de subordonată (cu o anumită funcție sintactică). Imediat ce relatemul subordonator este suprimat, propoziția, dacă mai rămâne propoziție, nu mai este subordonată, nu mai are adică nicio funcție sintactică.

Prin urmare, relatemul este semnul gramatical al calității de subordonată și, în mod firesc, este, ca segment de expresie, aparținător acesteia, *face parte* din ea.

Este argumentul hotărâtor pentru situarea din punct de vedere fizic a relatemului subordonator în propoziția subordonată, ca «început» al acesteia. (Sintagma terminologică (uzuală cândva) «cuvânt introductiv» tocmai acest lucru îl sugerează, și anume că subordonatele au cuvinte introductive.)

Observația 1. Denumirea generică, pentru conjuncțiile subordonatoare și relative, de elemente de relație *interpropoziționale* dă socoteală de faptul că predicatul subordonat, printr-un asemenea relatem (și prin el întreaga propoziție) reclamă, cu necesitate, un termen regent dintr-o altă/o nouă propoziție, la rândul său cu predicatul propriu. Or, prezența a două propoziții înseamnă o frază, și relația nu poate fi decât interpropozițională/la nivel interpropozițional sau frastic.

Observația 2. Între calitatea de „introductiv” al unei subordonate (= element intrapropozițional) și cel de relatem (= element interpropozițional) există doar o contradicție aparentă: față de propoziție în sens generic, deci afuncțională sintactic, relatemul, într-adevăr... «leagă» (= este exterior propoziției); în raport cu o propoziție subordonată/funcțională, același segment este intrapropozițional/intrafuncțional. (Fără acesta, nu există respectiva funcție.)

¹⁶ Pentru definirea, cel puțin la nivel interpropozițional, a coordonării și a subordonării prin trăsături *antinomice*, nelăsând loc altor eventuale tipuri de relație, vezi Drașoveanu 1997, p. 73–77.

¹⁷ *Aderența* ca relatem (= expresia zero a relației) și caracterul *aderent vs nonaderent* al relatemului la termenul investit cu o anumită funcție sunt lucruri diferite.

(2) Conectivile coordonatoare interpropoziționale, toate de tip conjuncții (locuțiuni conjuncționale)¹⁸ sau asimilabile relațional acestora, *nu au regim*, nici verbal-personal și nici de alt fel, *nu sunt aderente* la/nu se cuplează cu nici una dintre unitățile coordonate și nici nu intră în componența acestora, rămânând teoretic *echidistante*.

Relatele coordonatoare *asociază* în diferite feluri (prin adăuiriune, opoziție, excludere reciprocă etc.) unități în principiu omogene funcțional¹⁹ și puse pe același plan. În cazul coordonării unor unități (termeni, propoziții) subordonate, funcția acestora este deja construită în vreun fel oarecare.

1.2.3.2. Marcarea grafică a relatemelor

(1) Deși parțial redundantă informațional prin utilizarea barelor specializate pentru subordonare ([...])²⁰, în practica analizei de fraze s-a încetățenit, totuși, marcarea/reliefarea grafică în vreun fel a cuvintelor introductive²¹, indiferent dacă e vorba de text scris «de mână» sau text imprimat, azi cu mijloace multiple oferite de calculator.

În primul caz, tehnica frecventă este «încercuirea» elementului subordonator/introductiv. (Contează mai puțin faptul că figura geometrică este un cerc propriu-zis (○) sau o elipsă (⊖)²². Încercuirea în scrisul de mână pare a fi singura modalitate practică de reliefare²³. Pe aceasta o reținem.

Așa se face că, exceptând cazurile de inversiune, operația de încercuire a relatemului subordonator este urmată imediat și aproape mecanic de punerea, în stânga acestuia, a barei de început al subordonatei ([○]).

În al doilea caz, textul imprimat, marcarea dispune de mai multe posibilități: utilizarea aldinelor/boldatelor, a majusculilor sau a cercurilor.

Întrucât, în succesiunea operațiilor de segmentare a unei fraze în propoziții, se începe cu izolarea subordonatelor, nu a principalelor²⁴, se înțelege de ce reliefaarea relatemelor subordonatoare este un sprijin efectiv în segmentare.

¹⁸ Reiterăm observația că lipsa accidentală, dintr-un motiv sau altul, a conjuncției coordonatoare, așa-numita *juxtapunere*, marcată în scris prin *virgulă*, nu se înscrie în sfera necesarului. (Între multe alte rațiuni ale virgulei, este și aceea de a marca/semnala lipsa unui segment, oricând inserabil.)

¹⁹ Excepțiile sunt neglijabile: *Caută-mă când vrei și cum poți!* (Asemenea „deviații” se explică prin nerepetarea verbului-predicat din regentă.)

²⁰ Indiferent în ce ordine facem operațiile – așezarea dintâi a barelor de subordonare și apoi marcarea relatemelor sau invers. Oricum, una din două o dublează informațional pe cealaltă.

²¹ Al căror inventar îl considerăm cunoscut și, ca atare, nu ne mai oprim asupra lui.

²² Dacă introductivul, o conjuncție compusă sau o locuțiune conjuncțională, de ex., are segmentele componente dislocate de alte cuvinte neapartinătoare ei, cercul (elipsa) permite descompunerea pe orizontală: (*ca...să*), (*pentru ca...să*), (*fără ca...să*).

²³ Utilizarea, în acest scop, a sublinierii duble, corespunzătoare caracterelor boldate din textul imprimat, ar complica operațiunea: cel puțin la nivel școlar, sublinierile sunt folosite pentru altceva.

²⁴ Calitatea de *principale* nu este marcată și nici nu are nevoie să fie marcată, din moment ce principalele n-au funcții sintactice.

Cel puțin teoretic, odată identificate subordonatele cu stabilirea marginilor de stânga și de dreapta, ceea ce „rămâne” nemarcat/neîncadrat de bare constituie corpul principalelor.

(2) Dimpotrivă, elementele coordonatoare, datorită caracterului echidistant, nu aparțin fizic nici uneia dintre propozițiile coordonate, rămânând, efectiv, „între” propoziții. Ele nu au nevoie de niciun semn grafic special²⁵ de marcare, întrucât, prin forța lucrurilor, rămân „între” bare, indiferent de felul lor.

În fapt, barele nu le aparțin lor, ci propozițiilor care se termină și celor care încep.

De aceea, relatemele coordonatoare sunt adevăratele conjuncții, situate într-adevăr între propoziții care sunt deja construite, relateme care nu sunt implicate în funcțiile unităților coordonate. Se vede astfel că relatemele coordonatoare nu sunt cuvinte „introdutive” în niciun sens. (O propoziție coordonată *nu se introduce*, ci se leagă prin asociere de alta.)

1.2.4. Analiza propriu-zisă

Toate operațiile mai sus prezentate permit analiza propriu-zisă a frazei: reproducerea (cu numere cu tot) a propozițiilor lor și a regentelor, precizarea, în cazul coordonatelor, principale sau secundare, a partenerei de relație și tipul acesteia (copulativă, adversativă etc.), funcțiile propozițiilor, segmente asupra cărora, general cunoscute fiind, nu ne mai oprim.

1.2.5. Schema relațional-funcțională

O analiză „completă” a frazei se încheie, de regulă, cu un „rezumat”, care, utilizând semne convenționale, numere și prescurtări, prezintă, sugestiv, în forma unei imagini grafice/vizuale, structura sau arhitectonica frazei în aliniamente și etaje (pe verticală), constituind așa-numita schemă relațional-funcțională sau, pe scurt, *schema frazei*.

Bazându-se obligatoriu pe datele obținute de la operațiile precedente, fără de care nici nu poate fi, de altfel, corect construită, schema sintactică nu aduce, strict informațional, nimic nou.

Nefiind legată de o desfășurare exclusiv liniară neîntreruptă și operând cu unități deja «decupate» din frază și rearanjate într-o ordine structurală, schema aduce, totuși, ca inovație tehnică de construcție și simbolizare a relațiilor sintactice dintre propoziții, «liniile» de unire – *orizontale* pentru coordonare, *verticale/oblice* pentru subordonare.

În privința tipologiei «liniilor» de unire utilizate sau utilizabile în schemă, reținem:

²⁵ Simbolizarea lor, uneori, pentru simetrie și antinomie, printr-un pătrat (□) sau dreptunghi (▭) complică inutil imaginea grafică.

a. Liniile (orizontale) de unire din coordonare, în acord cu specificul acestui tip de relație, nu sunt/nu pot fi orientate (= de tip «săgeată») nici în unisens (spre dreapta vs spre stânga)²⁶ și nici în bisens (și spre dreapta, și spre stânga)²⁷: *A → B, *A ← B, *A ↔ B.

Observație. În practica uzuală, se obișnuiește, procedeu acceptat aici, ca deasupra liniei de coordonare să se reproducă relatemul coordonator de tip joncțional, iar sub linie să se menționeze tipul de coordonare (copulativă, adversativă etc.):

$$\begin{array}{cc} \text{A} \xrightarrow{\text{și}} \text{B} & \text{A} \xrightarrow{\text{dar}} \text{B} \\ \text{cop} & \text{adv.} \end{array}$$

În cazul în care, dintr-un motiv sau altul, relatemul nu este exprimat, dar exprimabil/inserabil, locul lui fiind luat în scris de virgulă, spunem că raportul se realizează prin *juxtapunere*. Ca atare, deasupra liniei de coordonare apare virgula, eventual, între paranteze, „juxta”:

$$\text{A} \xrightarrow{, \text{(juxta)}} \text{B} \xrightarrow{\text{și}} \text{C} \\ \text{cop} \qquad \qquad \text{cop}$$

Mai sunt de reținut aici două lucruri:

a. Singurele elemente de relație prezente în schemă, datorită poziției lor interpropoziționale firești, sunt cele coordonatoare.

b. Juxtapunerea este un mijloc relațional, nu un tip de relație coordonatoare, altul decât cele realizate joncțional (copulativ, adversativ, disjunctiv)²⁸.

b. Dimpotrivă, liniile în subordonare, prin specificul acestui tip de relație, una orientată, trebuie să sugereze direcția în unisens a relației (dinspre subordonat, ca termen activ, spre regent, ca factor pasiv), iar această „instrucțiune” de citire este dată, fără echivoc, de dispunerea pe verticală a liniilor de unire: prin convenție și terminologie, *subordonata* este situată *dedesubt*, iar *supraordonata/regenta*, *deasupra*.

Observația 1. Utilizarea uneori a liniilor verticale orientate (= cu săgeata în sus: ↑) este doar un mijloc grafic suplimentar de reliefare. Are totuși avantajul că permite, în afara schemei, reprezentarea subordonării și pe orizontală:

²⁶ În coordonare nu se vorbește de o direcție a relației, unitățile fiind în egală măsură coordonate: A—B (A este coordonat cu B și B este coordonat cu A).

²⁷ Linia dublu orientată (↔) este, de regulă, simbolul unei subspecii de dependență – interdependența sau dependența bilaterală. (O asemenea relație se consideră că există la nivel intrapropozițional între predicat și subiect; vezi Guțu Romalo 1973, p. 72 și urm.)

²⁸ Nu intrăm aici în controversata problemă a coordonării *conclusive/concluzive* – (1) când subtip de coordonare, (2) când asimilată coordonării copulative, (3) când, din nou, subtip distinct (alături de copulative, adversative, disjunctive). Vezi, în ordine: (1) GLR 1963, p. 251–253; (2) Drașoveanu 1997, p. 238 și urm.; LRC 1974, p. 308; (3) GBLR 2010, p. 339.

$$\text{comp. } \mathbf{A} \text{ cu } \mathbf{A} \rightarrow \mathbf{B} \text{ sau } \mathbf{B} \leftarrow \mathbf{A}.$$

$$\uparrow$$

$$\mathbf{B}$$

(În ce ne privește, utilizăm, de la caz la caz, mai mult din considerente estetice, oricare dintre cele două.)

Observația 2. Lucru deja observat, relatele subordonatoare, prin situarea lor în interiorul propozițiilor subordonate, nu apar în schemă.

Observația 3. Având ca motivație o simbolistică variabilă și discutabilă, uneori numerele care reprezintă în schemă propozițiile sunt înscrise în diferite figuri geometrice: pătrat (\square), cerc (\circ), triunghi (\triangle) etc., din punctul nostru de vedere artificii tehnice inutile/«floricele», care generează doar aglomerație de semne convenționale, atentând la simplitatea schemei sintactice. (O schemă, cel puțin în acest algoritm, trebuie să fie cât mai «curată», cât mai «aerisită» și mai ușor de citit. Semnele utilizate sunt suficiente.)

1.2.5.1. Prestigiul «șifonat» al schemelor de fraze

În practica actuală (nu numai școlară), se pare că schemele de fraze, ca segmente ultime ale analizei, sunt tot mai rare²⁹ (= nu se «cere» schema frazei, este facultativă sau chiar contraindicată).

La această stare de fapt, în afară de caracterul redundant informațional al schemei, mai concură cel puțin doi factori din zona didactică și deontologică a celor care învață sau îi învață pe alții gramatică, apărând în postura de examinați vs examinatori.

a. În lipsa reproducerii propozițiilor și a încadrării/analizei lor relațional-funcționale, «citirea» și verificarea unei scheme a frazei, cu toate semnele convenționale din algoritm, sunt operații destul de anevoioase, cronofage, necesitând, în permanență, verificarea corespondențelor în numerotare (succesiunea pe orizontală/liniară vs schema pe verticală) și, deopotrivă, verificarea segmentării frazei, corecte sau nu, de care depinde interpretarea funcțională.

Concluzia este că, în cele din urmă, analiza relațional-funcțională „desfășurată” se poate dispensa de schemă, nu și invers.

b. Cum cunoștințele de gramatică, inclusiv cele care privesc sintaxa frazei, indiferent de gradul de complexitate, în funcție de nivelul de instrucție gramaticală, sunt supuse instituționalizat la diferite forme de evaluare în scris (teste, examene, concursuri etc.), ale căror consecințe nu sunt neglijabile, este normal ca aprecierea/evaluarea performanțelor individuale să fie cât mai ferită de erori pe care le pot induce cunoștințe fraudulos obținute, dar, adesea, mai cu seamă în zilele noastre, greu de probat. Este vorba, mai direct spus, de «copiat», indiferent de sursă.

²⁹ O revenire «în forță» a *schemelor* bazate pe altă concepție teoretică și, în parte, cu alte simboluri, aducând pe orizontală și informațiile din schema pe verticală, avem în Algoritm 4 – GBLR 2010, *passim*. (Acestea privesc, în fapt, nu fraza, concept în principiu inexistent aici, ci grupurile sintactice.)

Or, este la îndemâna oricui să realizeze că, în cazul de față, «copiatul» unei scheme, figură cu număr redus de componente, nu necesită timp prea mult și suspect pentru vizualizare, nici un efort deosebit de memorare și nici de transpunere în scris, comparativ cu copierea/însușirea, prin copiere, a unei analize desfășurate a propozițiilor.

Din această cauză, mai ales, credem că nu sunt agreate schemele de fraze.

Ele apar, totuși, în analiza școlară, dar ca exerciții «creative», respectiv de construcție/alcătuire a unei fraze după o schemă (relațional-funcțională) dată (= o actualizare a schemei printr-un enunț, unul din multele posibile.)

1.3. Situații problematice

Algoritmul de analiză a frazei derulat lasă a se înțelege un set de condiții pe care unitățile obținute, funcțiile lor, relațiile dintre ele, reprezentarea în schemă etc. ar trebui să le îndeplinească, dintre care, pentru gradul de relevanță și generalizare, le reținem pe următoarele:

a. Propozițiile identificate, indiferent de desfășurarea lor liniară continuă sau întreruptă, să fie unități *închise*, cu structură completă, iar, prin derelaționare (= scoatere din frază), să poată funcționa ca propoziții independente, „reperabile” în română.

b. Unitățile degajate ca aflate în relație să fie deopotrivă propoziții, aparținând nivelului *frastic*.

c. Să respecte principiul combinat al binarismului sintagmatic și al unicității relatemului, atât în subordonare, cât și în coordonare, respectiv, la două unități în relație, indiferent de felul acesteia, să existe ca activ un singur relatem.

d. Singurele segmente rămase ca „rest”, adică neincluse în structurile propozițiilor (= între bare), să fie relatele coordonatoare interpropoziționale.

e. În schema sintactică, să poată fi reprezentate grafic, prin liniile convenționale, obligatoriu neintersectabile, ambele tipuri de relații (de coordonare *vs* de subordonare).

În realitate, adesea unele dintre aceste condiții sunt încălcate ca urmare a integrării propozițiilor în frază, ceea ce înseamnă că, de fapt, fraza nu este doar o succesiune mecanică de propoziții în relații și, consecință a acestora, funcții sintactice realizate propozițional, ci produsul unor operații de logică a construcției, de condiționări și restricții, amalgamând/transgresând cele două niveluri (intra- și interpropozițional).

1.3.1. Imbricarea și relativismul segmentării, al funcțiilor și al schemei

Imbricarea sau, într-o terminologie tradițională, împletirea subordonatei cu regenta privește, în principiu, cuvintele relative ca introductive de subordonate³⁰.

«Atentatul» la algoritm cunoaște două ipostaze importante:

³⁰ Pentru problematica de ansamblu a relativelor, vezi Gheorghe 2004, *passim*.

(1) Subordonatele relative *fără antecedent*, în care forma relativului și funcția acestuia sunt impuse de regentă, cu totul altele decât cele reclamate de propoziția subordonată pe care o introduce: *Bătea pe cine îi ieșea în cale.*, *Dă cartea cui are nevoie de ea.*

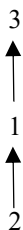
Lăsând firesc relativul în subordonata pe care o „introduce”, dar în care nu se încadrează structural, segmentarea are ca rezultat o propoziție cu structură nereperabilă în română: **pe cine îi ieșea în cale*, **cui are nevoie de ea*³¹.

Verbul din subordonată este incompatibil cu forma și funcția relativului; prin urmare, indiferent de motivația fenomenului, relativul din subordonată nu poate fi analizat gramatical în interiorul ei, iar prin aceasta, nici propoziția ca unitate închisă³².

(2) Subordonate cu două elemente de relație interpropoziționale, cel mai adesea un relativ și o conjuncție subordonatoare, ambele active, marcând obiectiv o dublă subordonare (față de doi regenți diferiți) și, în consecință, două funcții sintactice concomitent realizate: *Profesorul pe care ziceai că-l cunoști este colegul meu*³³.

Cu aplicație la exemplul dat, în urma unei segmentări standard, cu respectarea tipurilor de bare și a marcării elementelor relaționale, propozițiile degajate ca unități și numerotate în ordinea apariției predicatelor în frază sunt: 1. [*pe care ziceai*] = atributivă ($T_r = 3$); 2. [*că-l cunoști*] = completivă directă ($T_r = 1$); 3. [*profesorul... este colegul meu*] = principală.

Schema rezultată:

Se observă însă imediat că relativul *pe care*, inclus în propoziția 1 ca introductiv, nu-i aparține structural acesteia, ci propoziției 2, unde are funcția de complement direct reclamat de verbul tranzitiv *cunoști*.

³¹ Încercând transformarea relativei în interogativă (parțială), rezultatul obținut este același: **Pe cine îi ieșea în cale?*, **Cui are nevoie de ea?*

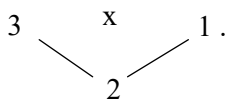
³² Una dintre soluțiile propuse avansează ipoteza unor relative *cumulante*, care presupun un stadiu preexistent cumulării: demonstrativ + relativ (*pe cine* \Leftarrow *pe acela care*, *cui* \Leftarrow *acelui care*). Ca atare, segmentarea frazei după „algoritm” s-ar putea face numai după o modificare de text. Prin acest artificiu de analiză, în toate situațiile ce conțin fenomenul în discuție, subordonata relativă este substanțial „modificată”, ea devenind o *atributivă* relativă „cu antecedent”. Se înțelege că această dificultate de segmentare într-o variantă sau alta se va reflecta și în schema structural-funcțională a frazei: relativă fără antecedent cu diverse funcții sintactice, inclusiv de tip atribut, sau, invariabil, relativă (cu antecedent) exclusiv atributivă; vezi, în acest sens, Neamțu 2014, p. 389–394.

³³ Vezi, pentru întreaga problematică a dublei (triplei) subordonări, inclusiv bibliografia aferentă, Hodiș 2006, p. 27–57. În rândurile de față, ne preocupăm doar în principiu această chestiune și doar în latura tehnică. (De aceea, și ilustrarea este redusă la strictul necesar.)

Cum relativul este activ (= relațional) și în mod obiectiv acesta nu poate introduce o propoziție și să aibă funcție în altă propoziție, iar posibilitatea ca relativul să nu aibă funcție sau să fie contabilizată în propoziția în care topic se situează se exclude, acest lucru înseamnă că, prin eliminare, singura soluție (e drept, una atipică) este să repositionăm relativul în propoziția căreia îi aparține funcțional (2) și pe care să o și subordoneze: *pe care... îl cunoști*.

În urma acestei operații sunt afectate două propoziții care se află într-o situație insolită: propoziția 1 (*ziceai*), care rămâne fără niciun element relațional³⁴, și propoziția 2, care are două elemente relaționale (*pe care... că-l cunoști*).

În această variantă de analiză, propoziția 1 este o incidentă de tip special³⁵, numită, cu o formulare ce conține o contradicție în termeni, incidentă *legată* (la urmă/în dreapta), iar propoziția 2, dublu subordonată și cu statut funcțional dublu: atributivă față de 3 și completivă directă față de 1. Schema sintactică este și ea una aparte³⁶:

În situațiile de acest fel, potrivit interpretării avansate, segmentarea frazei³⁷ devine destul de complicată din punct de vedere tehnic: începe într-un anumit fel, cu anumite bare demarcativă și limite ale propozițiilor, potrivit algoritmului uzual, pentru ca apoi, după analiza de interior a propozițiilor³⁸, cu constatarea anomaliilor, să se opereze modificări mari – eliminări de bare, schimbări ale tipului de bare și reconfigurarea altor limite ale propozițiilor³⁹.

În final, segmentarea frazei date ne arată astfel:

3 1 2
|Profesorul [pe care |ziceai| că-l cunoști] este colegul meu|⁴⁰.

³⁴ Relativul *pe care* nu poate fi relațional pentru ambele propoziții.

³⁵ Nu este o incidentă propriu-zisă, întrucât n-are mărcile unei incidente (perechea de virgule/perechea de pauze) și nu este omisibilă structural. (Eliminarea ei dezorganizează fraza.) Intrarea ei în frază se realizează prin calitatea de regentă pentru propoziția 2, apărută după ea/în dreapta ei. Vezi, pentru (incidentă legată) „la urmă”, Hodiș 2006, p. 43 (cu mențiunea făcută de autor că termenul este preluat de la D. D. Drașoveanu).

³⁶ A se remarca și «anomalia» la nivelul regenților: între 3 și 1 nu există relație sintactică de niciun fel. Prin aceasta, se deosebește de dubla subordonare, susținută de cei mai mulți gramaticieni, a predicativului suplimentar (la nivel intrapropozițional) față de un verb și un substantival, termeni la rândul lor în relație.

³⁷ De regulă, segmentarea unei fraze, ca operație tehnică, se face înaintea analizei de „interior” a propozițiilor. (Ca să analizăm o propoziție, trebuie să-i avem stabilite limitele de stânga și de dreapta.)

³⁸ Este un caz-limită, în care analiza frazei și analiza de interior a propoziției nu pot fi net separate.

³⁹ În caz contrar, se ajunge ca o propoziție, cea dublu subordonată, să aibă două bare de început și o bară de sfârșit ([...]), adică să înceapă de două ori, iar altă propoziție, incidenta legată, să fie marcată ca o subordonată ([...]).

⁴⁰ Incidenta legată, deși cu un statut aparte (= nici principală, nici incidentă propriu-zisă și nici subordonată), a fost, totuși, marcată prin bare drepte neorientate ([...]), nu orientate ([...]), pentru a o menține în apropierea principalelor, nu a subordonatelor. (Prototipic, incidentele sunt principale.) Altfel, ar fi trebuit introdus un nou tip de bare (?).

Cele două situații aici discutate, (1) și (2), generate de îmbricare⁴¹, relevă faptul că în frază o propoziție subordonată cunoaște și ipostaze structurale pe care ca propoziție independentă nu le cunoaște.

1.3.2. Coordonarea și transgresarea nivelurilor

Fapt arhicunoscut, relatemele coordonatoare nu au regim, dar impun prototipic unităților relaționate o restricție/condiție sintactică majoră – omogenitatea/identitatea funcțională, generând fenomenul *multiplicității*⁴².

Neavând regim, coordonarea generează multiplicitate atât la nivel intra-, cât și la nivel interpropozițional: *Ion și Vasile învață.*, *Ion este harnic și inteligent.*, [*Învață*], *dar* |*nu știe.*|, |*Dorește*| [*să învețe*] *și* [*să știe cât mai multe.*].

«Problemele» apar când coordonarea, în baza corespondenței funcționale „parte de propoziție – propoziție subordonată”⁴³, se realizează între unități omogene funcțional, dar situate la niveluri diferite (subiect și subiectivă, nume predicativ și predicativă, complement direct și completivă directă, circumstanțial și circumstanțială etc.): *Ion, Maria și cine a mai avut invitație au participat la festivitate.*, *Ion e harnic, frumos și cum și-ar dori orice băiat.*, *Citește cărți, ziare, reviste și ce-i mai cade în mână.*

Singurele constatări ferite de orice discuții/îndoieli aici sunt:

(1) Enunțurile date, prin prezența manifestă a două predicate și în consecință a două propoziții, constituie fraze.

(2) Una dintre propoziții este secundară/subordonată, iar cealaltă, prin chemare antinomică, este principală/regentă.

Avansarea în operațiile de segmentare și construire a schemelor relaționale ale frazelor de acest tip, după algoritmul uzual, întâmpină nu puține dificultăți.

a. În clasificarea frazelor din punctul de vedere al relațiilor care le structurează (fraze prin coordonare, fraze prin subordonare și fraze mixte – și coordonare, și subordonare), unitățile în relație avute în vedere sunt propozițiile, adică privesc nivelul interpropozițional. Or, cazul de față nu se încadrează propriu-zis la nici unul dintre tipuri, evidențiind o situație aparte care transgresează cele două niveluri: o propoziție subordonată față de regentă și, în același timp, coordonată cu un

⁴¹ Fenomenul se întâlnește mai ales la relative din cauza statutului lor gramatical dublu și actualizat simultan: elemente de relație la nivel interpropozițional, asemenea conjuncțiilor subordonatoare (de aceea se și numesc „relative” = relaționale), și termeni/funcții sintactice la nivel intrapropozițional (în propozițiile pe care le introduc), ca pronume (adverbe) ce sunt. Imbricarea este, în cele din urmă, rezultatul decalajului în lanțul liniar al vorbirii între cele două roluri.

⁴² Una și aceeași funcție realizată repetat, prin asociere cu ea însăși, dar concretizată prin unități distincte în expresie și conținut.

⁴³ Vezi, pentru acest principiu, Avram 1956, p. 141–164, studiu menționat și fructificat în toate gramaticile românești.

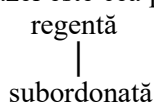
membru al acesteia⁴⁴. Coordonarea se plasează aici la nivel inter- sau intrapropozițional? Un răspuns în termenii disjuncției logice (*ori...*, *ori*) este greu de dat⁴⁵.

b. În analiza/descompunerea de tip tradițional a propoziției în componente (= părți de propoziție), nu se utilizează bare de niciun fel și, ca atare, nici membrii coordonați⁴⁶ în cadrul unei părți de propoziție multiple nu au conjuncțiile coordonatoare între bare. (În segmentarea propoziției nu se utilizează modelul tehnic de la frază.)

În situația aici în discuție, conjuncția coordonatoare ne apare în dreapta cu bara firească de început al subordonatei, dar în stânga, neexistând o altă propoziție coordonată, nu mai avem/nu mai putem pune bară care să simbolizeze, la același nivel, poziția echidistantă a relatelui coordonator. Acesta rămâne «suspendat».

c. Dacă menținem separate cele două niveluri (inter- și intrapropozițional), raportul sintactic realizat de relatelul coordonator, uzual simbolizat pe orizontală (= punere pe același plan), nu poate fi reprezentat nici în schema sintactică a propoziției (regente) și nici în cea a frazei, ca și când n-ar exista o relație de coordonare.

Singura schemă posibilă a frazei este cea pe verticală, marcând doar raportul de subordonare:

Observație. «Readucerea» coordonării într-un singur plan, fie intra-, fie interpropozițional, păstrând omogenitatea funcțională și făcând posibilă reprezentarea acestei relații în schemă, ar fi, teoretic, neexclusă, dar cu mari «pierderi».

1) Inserarea după relatelul coordonator (= în fața relatelului subordonator) a unui eventual „corelativ” situat în regentă⁴⁷, având ca rezultat plasarea «clară» a coordonării la nivel intrapropozițional:

Bea bere, vin și ce îi mai dai. ⇒ *Bea bere, vin și ceea [ce îi mai dai.], Le-am adresat câteva cuvinte elevilor, părinților și cui mai era acolo.* ⇒ *Le-am adresat câteva cuvinte elevilor, părinților și celor [care mai erau acolo.], Plângea de foame și (pentru) că îi era frig.* ⇒ *Plângea de foame și de aceea [(pentru) că îi era frig.], Vino mâine, poimâine sau când vrei.* ⇒ *Vino mâine, poimâine sau atunci [când vrei.].*

⁴⁴ Nu cu regenta în întregime. (Este de neconceput coordonarea subordonatei cu regenta.)

⁴⁵ Dimitriu 2002, p. 1196 și urm. vorbește de un „raport sintactic mixt”, rezultat al unei nerepetări anacolutice a verbului-predicat ca regent al subordonatei (*Au venit Popescu, Ionescu și |a venit| cine mai avea invitație.*). (Vezi tot aici, p. 1196–1203, întreaga discuție și bibliografia aferentă, dată intrapaginial.) În ceea ce ne privește, nu credem că acest așa-zis raport *mixt*, realizat prin conjuncție coordonatoare, cel mai adesea *și*, este de alt tip decât de coordonare, odată ce unitățile asociate îndeplinesc condiția fundamentală a coordonării – omogenitatea funcțională – și respectă întocmai principiul corespondenței funcționale „parte de propoziție – subordonată”. «Deviația» nu privește natura raportului sintactic, ci ea este în altă parte – eterogenitatea ca nivel sintactic (intra- vs interpropozițional) al unităților coordonate.

⁴⁶ Deși conjuncțiile tot echidistante sunt față de termenii coordonați.

⁴⁷ După modelul din subordonare: **De aceea**... [*fiindcă/deoarece...*], **acolo** [*unde...*], **atunci** [*când...*], **așa** [*cum...*], **ceea** [*ce...*], **celor** [*care...*] etc.

2) Inserarea prin repetare a verbului-predicat din regentă și, odată cu acesta, apariția unei noi propoziții, regentă a subordonatei și coordonată cu prima principală, transferând coordonarea la nivel interpropozițional⁴⁸: *Bea bere, vin și ce-i mai dai.* ⇒ *Bea bere, vin și bea ce-i mai dai.*

Se vede, și într-un caz, și în celălalt, că «modificările» operate sunt nepermise de mari, conducând la o depărtare semnificativă a secvenței inițiale de cea rezultată. (Modelul tradițional de schemă nu poate depăși acest impas.)

1.3.3. Coordonarea prin conjuncții în construcții corelative

Fapt consemnat de toate gramaticile, indiferent de orientarea teoretică, una sau alta, coordonarea se realizează nu numai prin conjuncții ca unice segmente relaționale (*și, iar, dar, ci, sau, ori* etc.), funcționând după principiul „la două unități coordonate – un relatem coordonator”, situat fizic între ele și, în segmentarea frazei, neapartinător niciuneia dintre propoziții (= rămas între bare), ci și prin grupări binare/cupluri conjuncționale, numite în diferite feluri: conjuncții cu „elemente corelative”, conjuncții în „construcții corelative”, conjuncții cu un „termen-pereche/corelativ”⁴⁹ (*nu numai că..., ci/dar și; și..., și; nici..., nici; sau..., sau; ori..., ori; fie..., fie; ba..., ba; când..., când* etc.).

Reținând cuplurile cu segmente *omogene* (*sau..., sau; ori..., ori* etc.), se observă numai decît că acestea încalcă, cel puțin la nivelul expresiei, principiul unicității elementului relațional în coordonare (mai sus enunțat): la două unități/propoziții coordonate nu este un singur relatem/o singură conjuncție coordonatoare în interpoziție și echidistantă, ci sunt fizic două, chiar dacă au expresie identică, în succesiune întreruptă, fiecare situată obligatoriu proclitic față de propoziția coordonată.

Aici ne confruntăm cu mai multe probleme.

(1) În general, nu vorbim de „bare de frază”, ci doar de bare în interiorul ei, care marchează limitele propozițiilor rezultate în urma segmentării.

În realitate, și fraza, prin faptul că din punct de vedere comunicativ este un enunț, are bare de început și de sfârșit. Acestea coincid însă cu barele propozițiilor, respectiv bara din stînga se suprapune barei de început a primei propoziții, fie ea principală (...) sau secundară/subordonată ([...], iar cea din dreapta (= de sfârșit) se suprapune barei de sfârșit al ultimei propoziții (principale sau secundare), cu care se încheie fraza. Cum aceste bare decurg firesc din segmentare, utilizarea încă a unei perechi de bare, eventual de un alt tip (?) decît cele de la segmentare, ar fi redundantă. Ca atare, fraza ca unitate delimitată în stînga și în dreapta, nu lasă nimic în afara barelor/granițelor ei, nici măcar vreun element relațional «suspendat»⁵⁰.

⁴⁸ Probabil prin reducerea termenului comun, ca operație inversă repetării, s-au obținut aceste structuri coordonate; vezi, pentru această explicație, Dimitriu 2002, p. 1196.

⁴⁹ Vezi, pentru toate aceste denumiri, GBLR 2010, p. 334–337. Vezi, tot aici, tipologia construcțiilor corelative: cu elemente neomogene/asimetrice (*nu numai că..., ci/dar și*) vs cu elemente omogene (*sau..., sau; ori..., ori* etc.).

⁵⁰ Așa-numitul și „narativ” nu este unul «suspendat» propriu-zis: el se situează într-adevăr proclitic față de o frază, neapartinându-i, dar presupune în stînga, neexprimată, o altă frază/propoziție (enunț) din «text», plasând relația în alt plan, cel interfrastic. (Se înțelege de ce un asemenea și nu apare/nu poate apărea în schema de interior a unei fraze.)

(2) În cazul frazelor care conțin propoziții (principale sau secundare) coordonate prin aceste cupluri conjuncționale, primul element, cel „corelativ”, aplicând *ad litteram* principiul enunțat atât în segmentare, cât și în construcția schemei sintactice, nu mai apare/nu mai poate apărea „echidistant” față de o propoziție din stânga, pentru că aceasta nu există nici în frază și nici în afara ei.

Acest lucru ne obligă să (re)examinăm statutul lor relațional.

a. Din start se exclude ipoteza ca aceste formații să fie nerelaționale (fiecare element în parte și grupul în întregime), deși analogia cu *și...*, *și*, *nici...*, *nici*, cupluri adverbiale exterioare relației, este tentantă. Dacă în ultima situație, pauza, în scris virgula, marchează locul liber/neocupat de conjuncția coordonatoare copulativă *și*, oricând inserabilă, având prin urmare *juxtapunere*⁵¹, în cazul de față (*ori...*, *ori*, *sau...*, *sau etc.*), introducerea unei conjuncții coordonatoare, indiferent de felul acesteia (copulativă, disjunctivă etc.) între elementele cuplului, este exclusă⁵², ceea ce înseamnă că relația cade în sarcina acestuia. În caz contrar, ar trebui să vorbim de *aderență* (= expresia zero, în mod obligatoriu zero, a relației), fenomen neîntâlnit la nivel interpropozițional în accepțiunea uzuală. Prin urmare: *|Ori vii|,|ori pleci|.

b. Deși au expresie identică și de aceea pe amândouă (*sau...*, *sau*, *ori...*, *ori*) le numim conjuncții coordonatoare, nu le putem interpreta ca și cum ar acționa individual, fiecare realizând mecanic câte o relație – ele, fapt evident, nu relaționează de două ori.

c. Odată exclus caracterul nerelațional, dar și cel birelațional, nu mai avem decât două variante de interpretare:

c₁. Cele două componente ale grupului realizează doar *împreună*, asemenea segmentelor constitutive ale unei locuțiuni (conjuncționale), relația de coordonare, adică sunt cofuncționale, mai exact *corelaționale*, și, prin urmare, nu se poate pune problema cuantificării aportului individual în realizarea raportului global, unul singur.

În această direcție ne-ar îndrepta o posibilă lectură a însuși termenului derivat folosit: *corelativ/corelație* (= relativ/relație împreună cu).

În latura mecanică de segmentare a frazei, celor două segmente cofuncționale/corelaționale (dislocate) nu le putem acorda însă același statut, adică să rămână interpropoziționale și echidistante față de propoziții: primul segment nu este interpropozițional, ci extrapropozițional și extrafrastic, iar problema echidistanței nici nu se mai pune⁵³. Segmentarea este, de aceea, una aparte – cu frază neînchisă/nebarată în stânga: sau |A|, sau |B|⁵⁴.

⁵¹ |Nici nu bea|, |nici nu mănâncă|. – |Nici nu bea| și |nici nu mănâncă|.

Altfel spus, nu le considerăm de natură conjuncțională/relațională, nici pe segmente și nici ca grupări. Vezi, în acest sens, Drașoveanu 1997, p. 238–242.

⁵² Comp. *Sau vii*, *sau pleci*. cu **Sau vii* și |*sau pleci*).

⁵³ De altfel, simetria topică a celor două segmente (sau A, sau B), una obligatorie, poate lăsa loc unor îndoieli și în privința echidistanței celui de-al doilea și, implicit, asupra nonapartenței la propoziția în fața căreia stă, sugerând o apropiere de cuplurile adverbiale |nici A|, |nici B|, |și A|, |și B|.

⁵⁴ Vezi GBLR 2010, p. 337 (Ori [*doarme*], ori [*a leșinat*].) În cazul în care coordonarea privește două subordonate, fenomenul e același, cu mențiunea că segmentul corelațional «suspendat» nu apare în fața frazei, ci în interiorul ei. |*N-a venit*|, **ori** [*că n-a putut*], **ori** [*că n-a fost anunțat*].

Notă. Nu vedem deocamdată vreun mijloc grafic în segmentare care să simbolizeze/să figureze statutul corelațional al primului segment și, implicit, închiderea frazei⁵⁵.

c₂. «Corelativele» nu sunt amândouă relaționale, nici măcar în proporții diferite, ci activ este doar al doilea, cel în poziția firească relatemului coordonator, care poate apărea, tot relațional, și fără primul.

Acesta rămâne doar un auxiliar, cu rol de anticipare și întărire a relației realizate de cel de-al doilea⁵⁶.

Astfel văzute lucrurile, accețiunea «corelativului» nerelațional este unitară și, până la un punct, aceeași în coordonare și subordonare⁵⁷.

În ceea ce privește segmentarea frazei și stabilirea statutului corelativului (inter- vs intrapropozițional) din coordonare, nici analogia cu subordonarea nu conduce însă la o soluție tehnică propriu-zisă: plasarea corelativului ca prim segment în prima propoziție coordonată, adică în interiorul acesteia (|*Sau A*|, *sau* |*B*|), nu poate fi argumentată – o asemenea propoziție nu există în română.

În concluzie, segmentarea frazelor care conțin fenomenul coordonării în prezența corelativelor nu se poate face după mecanica algoritmului uzual⁵⁸ și, credem, nici după un alt algoritm (?) care să se bazeze „cât de cât” pe relații. Marcarea corelativului prin bară la dreapta (= exterior propoziției coordonate: *Ori*|*vii*, |*ori*|*pleci.*) sau la stânga (= în interiorul propoziției coordonate: |*Ori* *vii*,| *ori* |*pleci.*), menținând numărul par al barelor, este o chestiune de opțiune, oricum insuficient motivată⁵⁹.

Observație. Aceeași dilemă rămâne în schema frazei – plasarea deasupra liniei de coordonare doar a conjuncției «relaționale/active» sau și a corelativului «nerelațional»:

A ori B, A ori... ori B.

⁵⁵ În mod normal, barele în cadrul unei fraze segmentate nu aparțin relatemelor (coordonatoare sau subordonatoare). Apariția lor între bare este rezultatul segmentării frazei în propoziții (cu limite de stânga și de dreapta).

⁵⁶ Faptul de a avea aceeași expresie și același conținut nu permite retragerea oricărui rol în latura semantică.

⁵⁷ Fapt îndeobște cunoscut și acceptat, în subordonare, corelativul (de natură adverbială sau pronominală) are aceeași funcție cu a subordonatei pe care, prin anticipare sau reluare, o întărește/reliefează, dar nu face parte din ea ca un al doilea mijloc de subordonare sau ca relatem cosubordonator, ci aparține regentei: |**De aceea** *n-a venit*,| [*fiindcă a fost bolnav.*]; [*Deși l-am rugat*], |**tot(uși)** *nu m-a căutat.*| **Așa** *să faci*[*cum te-am rugat*], |**Acolo** *s-a dus*[*unde a fost nevoie de el.*]

⁵⁸ Care are ca rezultat propozițiile ca unități închise, ocupând, împreună cu relatele lor, întregul spațiu al frazei.

⁵⁹ Vezi, pentru o discuție mai largă asupra acestor corelative, Neamțu 2014a, p. 146–150.

2. ALGORITM 2

Paralel cu modelul prezentat mai sus (*Algoritm 1*), pe alocuri ulterior, dar în cadrul aceleiași concepții atomistice, avem și un model mai complex ca operații, pe care-l numim *Algoritm 2*⁶⁰, rezultat al unei schimbări de optică privind conceptele fundamentale de *predicat*, *predicație*, *predicativitate* și, consecință directă, conceptul de *propoziție*.

2.1. Fundamente teoretice

(1) Mai mult sau mai puțin explicit, predicatul nu mai este condiționat ca existență nici de autonomia comunicativă și nici de indicii de predicație/morfemele predicativității manifeste – persoana și numărul, realizate prototipic în formele verbale personale/(și de aceea) predicative⁶¹.

Scoțând în față funcția verbului în sine de organizator al propoziției, acesta, cu unele excepții, indiferent de forma personală sau nepersonală (infinitiv, gerunziu, supin, participiu), constituie un predicat sau se află pe poziția acestuia/face oficiile unui predicat⁶². Indiferent de o denumire sau alta, *verbul* devine aproape sinonim cu *predicatul*⁶³.

(2) Urmare firească a acestei interpretări este instituirea generică a două tipuri de propoziții: *propriu-zise* (= pe bază de forme verbale personale, predicative) vs *propopoziii* (= pe bază de forme nepersonale, dar *propredicative*⁶⁴) sau, într-o terminologie recentă în gramatica românească, propoziții *finite* (pe bază de forme verbale finite/personale) vs propoziții *non-finite* (pe bază de forme verbale non-finite/nepersonale)⁶⁵.

În ambele terminologii, deosebirea, singura de altfel, între cele două tipuri de propoziții privește nivelul discursiv-pragmatic: primele au/pot avea autonomie comunicativă, celelalte nu.

⁶⁰ Mai puțin utilizat la modul practic, iar în școală, aproape necunoscut, deși operațiile în esența lor sunt aceleași.

⁶¹ Capacitatea predicativă/de predicate a acestora este mai presus de orice îndoieli.

⁶² Vezi, pentru conceptele *propredicativ*, *propredicativitate*, Drașoveanu 1997, p. 248; Házy 1997, p. 121.

⁶³ Ideea predicativității, într-o formă sau alta, a formelor verbale nepersonale, fie și numai a unora dintre ele (infinitivul și gerunziul) și limitată la anumite contexte, are o lungă tradiție în gramatica românească. Vezi, în acest sens: Caragiu Marioțeanu 1957, p. 60–89; Caragiu Marioțeanu 1962, p. 29–43; Edelstein 1972, *passim*; Diaconescu 1977, p. 113 și urm.; Drașoveanu 1997, p. 244–275; Házy 1997, p. 81–101; Dimitriu 1999, p. 57–599; Dimitriu 2002, p. 1292 și urm. Vezi, mai cu seamă, Pomian 2008, p. 87–91.

⁶⁴ Vezi Drașoveanu 1997, p. 248.

⁶⁵ Vezi, mai cu seamă, GBLR 2010, *passim*.

Noutatea evidentă aici o constituie propozițiile non-finite/propropozițiile, de care nu vorbeam în Algoritmul 1, acestea fiind înglobate ca «părți» în propozițiile propriu-zise, în pofida unei anumite autonomii semantice și sintactice.

Este vorba, într-o terminologie tradițională sau nu, de diferite tipuri de «construcții»⁶⁶ cu verb sau cu trimitere la verb formă nepersonală: *contrageri* (gerunziale, infinitivale, prin supin/«supinale»)⁶⁷, *construcții infinitivale relative*⁶⁸, *reduceri* (participiale, adjectivale, substantivale)⁶⁹.

Cu alte cuvinte, în această abordare, ele dobândesc statut de unități la nivel interpropozițional/frastic, adică, într-un fel sau altul, de propoziții (= propoziții non-finite/propropoziții)⁷⁰.

În acest fel văzute lucrurile, fraza apare ca un complex organizat de propoziții finite și non-finite în relații semantice și sintactice unele cu altele, fie ele propoziții de același tip (finite sau non-finite), fie de tipuri diferite (finite și non-finite).

Și unele, și altele sunt componente ale frazei și ocupă deopotrivă poziții în subordonare și coordonare.

Observație. Propozițiile non-finite, lipsindu-le la modul absolut autonomia comunicativă⁷¹, vor apărea exclusiv ca secundare (subordonate) sau, la rândul lor, regente altora, nu și ca principale.

2.2. Etapă premergătoare/pregătitoare

Fiind în esență bazate pe aceeași concepție teoretică despre frază/construcția frazei, operațiile din Algoritm 2 sunt aceleași cu cele din Algoritm 1, pe care le presupun, de la ale căror rezultate pornesc, dar cărora li se aduc progresiv o serie de modificări. De aceea, din punct de vedere didactic cel puțin, înaintea construcției Algoritmului 2, este utilă analiza ilustrativă a unei fraze în Algoritm 1, bază de comparație pentru modificările intervenite (locul și tipul acestora) în Algoritm 2. Este ceea ce numim o *etapă premergătoare*.

Fie, ca exemplu, următoarea frază anume «construită» ca să conțină, până la saturație, fenomenul urmărit, pe care o dăm analizată, cu toate operațiile făcute:

⁶⁶ Vezi, pentru o prezentare și interpretare de detaliu, inclusiv tipologia acestora, Pomian 2008, *passim*.

⁶⁷ Exemple: **Ajungând prea târziu la gară, a pierdut trenul.**, **Înainte de a lua el cuvântul, noi eram cu totul de altă părere.**, **E ușor de zis, mai greu e de făcut.**

⁶⁸ **N-aveam ce face, Bani aveam, dar nu era ce cumpăra.**

⁶⁹ **Bătut de dușmani și părăsit de aliați, prințul a murit de inimă rea.**, **Odată ajunși aici, nimic nu ne mai putea opri.**, **Frumos și bogat, Georgică se credea și inteligent.**, **Student pe atunci, prietenul meu știa totuși foarte multe despre politică.** Vezi, pentru reduceri/abrevieri, Drașoveanu 1997, p. 244–275.

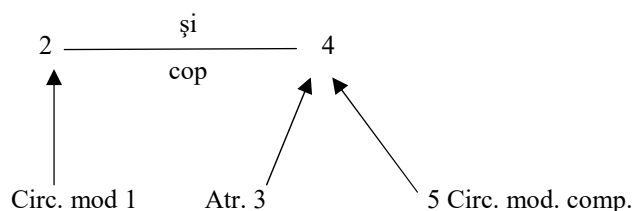
⁷⁰ La Pomian 2008, p. 400, la fel ca la Edelstein 1972, p. 158, construcția/propoziția non-finită pare a se situa între propoziție (= propoziția finită/propriu-zisă) și partea de propoziție.

⁷¹ O propoziție non-finită nu poate apărea niciodată ca independentă (= propoziție-enunț).

2

[Fără niciun sprijin financiar și neavând la cine apela dintre cei apropiați, toți ai lui fiind plecați de mult din țară, bătrânul artist, mult prea demn, [¹ cum] îl știam de altfel], pentru a se adresa autorităților, se stingea cu zile, neavând pur și simplu ce mânca], și, spre surprinderea mea, atâția admiratori, [² care] altădată roiau în jurul său spre a fi remarcați de artist], acum îl ocoleau constant, [³ ca și cum] nu l-ar fi cunoscut], temându-se probabil de a nu li se cere vreun ajutor].

Pentru economie de spațiu, nu mai dăm ca operație separată reproducerea propozițiilor numerotate și analiza lor, ci îi prezentăm doar «rezumatul»/schema relațional-funcțională, utilizând prescurtările uzuale:

Date de reținut: cinci predicate ⇒ cinci propoziții (două principale și trei subordonate); un raport de coordonare și trei raporturi de subordonare; relateme: *și*, *ca și cum*, *cum*, *care*.

2.3. Modificări în operațiile din Algoritm 2

2.3.1. Numerotare

Instituirea propozițiilor non-finite ca unități la nivel frastic reclamă în mod necesar o renumerotare a propozițiilor din frază.

În această operație, ținem seama de două fapte evidente:

a. Propozițiile non-finite, toate subordonate, se desprind/s-au desprins din corpul unor propoziții (finite) deja delimitate și numerotate în Algoritm 1, care, unele, devin regente.

b. Deși, potrivit acestei abordări, toate unitățile delimitate sunt numite generic „propoziții”, ele se deosebesc printr-o trăsătură esențială: cele finite au autonomie comunicativă, cele non-finite nu⁷².

⁷² Nu ne ocupăm aici de *relevanța vs nerelevanța* autonomiei comunicative pentru conceptul de *propoziție*, oricum destul de complicat ca definiție și fără relativizarea acestei trăsături. În subsidiar notăm că în aceste coordonate însăși definiția generică a propoziției este în dificultate și e plasată la un nivel foarte abstract, iar predicatul îi împărtășește soarta. (În GBLR 2010, p. 666–667 nu există o definiție propriu-zisă a „propoziției”, ci doar a subtipurilor de propoziții (propoziție finită vs propoziție non-finită).

Observație. Această autonomie poate fi extinsă prin analogie și asupra centrului lor structural, prin care, de altfel, au și fost identificate: formă verbală finită = *predicat finit*⁷³ vs formă verbală non-finită = *predicat non-finit*. (La acest nivel de generalitate, contează mai puțin extensiunea predicatului, chestiune, în ultimă instanță, preponderent de semantică lexicală, doar parțial (și) de semantică gramaticală, coroborată cu autonomia/lipsa de autonomie comunicativă⁷⁴).

Menținând, de-a lungul întregii analize, cele de la a. și b., înseamnă că numerotarea „propozițiilor” nu poate fi realizată în succesiune absolută, fără nicio discriminare, ca și cum ar fi unități întru totul egale.

Variante de numerotare, cu cât mai puține modificări ale celei din Algoritm 1, am avea:

(1) Două numerotări distincte, una pentru propozițiile finite, coincidentă cu cea din Algoritm 1, și alta pentru cele non-finite, utilizând, în consecință, două tipuri de cifre: *arabe* (1, 2, 3...) pentru primele și *romane* (I, II, III...) pentru cele non-finite.

Dezavantaj: se pierde informația privind propoziția regentă (finită) din care, ca subordonată, s-a desprins cea non-finită.

(2) O numerotare complexă, cu un singur tip de cifre, *arabe*, utilizând și menținând neschimbată numerotarea propozițiilor finite din Algoritm 1: cele non-finite vor purta același număr, dar însoțite de un indice de individualizare de tip *a, b, c ...* (De ex., din 2 se desprind 2a, 2b, 2c...).

Avantaj: utilizând aceleași numere de ordine, se face trimiterea explicită a propozițiilor non-finite la propoziția finită și regentă din care s-au desprins.

Este modelul pentru care optăm.

2.3.2. Bare în segmentare

Dacă menținem/decidem să menținem distincte ca marcare propozițiile finite de cele non-finite, în segmentarea frazei nu mai putem utiliza la delimitarea subordonatelor un singur tip de bare ([...]), ci suntem constrânși să găsim alte bare (?) pentru subordonatele non-finite sau să le modificăm pe cele în uz, obținând din acestea două subtipururi și, se înțelege, renunțând la primele.

În această ultimă variantă, promovată în general de gramaticienii clujeni⁷⁵, am avea:

a. bare orientate jos ($\lfloor \dots \rfloor$) pentru subordonatele finite;

b. bare orientate sus ($\lceil \dots \rceil$) pentru subordonatele non-finite.

Ex.: |Ion era prea bun| \lceil pentru a nu-l aprecia cu toții pentru realizările \rceil pe care le avea |

Adoptăm această ultimă variantă.

⁷³ Termenul „predicat finit” apare accidental în GBLR 2010, p. 606.

⁷⁴ De aici tipologia predicatului, mai simplă sau mai stufoasă în gramaticile tradiționale, iar în tratatele academice recente, în varianta *predicat simplu vs predicat complex*. (Se înțelege că această dihotomizare este/trebuie să fie valabilă nu numai pentru predicatul finit, ci și pentru cel non-finit.)

⁷⁵ În special de către D. D. Drașoveanu.

2.3.3. Elemente de relație

Operațiile tehnice cele mai dificile, peste care de regulă se trece cu vederea, sunt identificarea și marcarea (în vreun fel) a elementelor relaționale/subordonatoare ale propozițiilor non-finite⁷⁶.

Această operație, teoretic vorbind, nu poate fi ocolită, ea se impune atât prin analogie cu tratamentul propozițiilor finite, cât și prin exigența obiectivă a relației (de subordonare) de a fi un semn lingvistic, adică de a avea un conținut (= sensul relațional) și o expresie (= relatemele subordonator = latura materială)⁷⁷. Este vorba, în ultimă instanță, de construcția unui algoritm unitar.

Excluzând propozițiile non-finite «speciale» cu relative (= construcțiile infinitivale relative: *n-are ce face, nu-i cu cine discuta*), ale căror relateme se regăsesc și în ipostaza de introductive ale propozițiilor finite (*n-are ce să facă, nu-i cu cine să discutăm*), în rest, propozițiile non-finite au/trebuie să aibă alte mijloace de subordonare, dar, se înțelege, dintre cele care fac parte din inventarul de relateme interpropoziționale acceptate în limba română.

Fără a intra în detalii și a particulariza fiecare tip de propoziție non-finită în funcție de poziția sintactică pe care o ocupă⁷⁸, aceste relateme sunt două: *aderența* (expresia zero a relației: \emptyset) – vezi gerunziul⁷⁹ –, și *prepoziția* – vezi infinitivul (prepozițional) și supinul⁸⁰. (Faptul în sine nu trebuie să ne mire: formele verbale non-finite sunt asimilabile cuvintelor „neflexibile/invariabile” și, de aceea, *aderența* și *prepoziția* sunt singurele mijloace relaționale pe care le au; vezi, similar, statutul adverbului ca subordonat la nivel intrapropozițional.)

Două constatări se impun imediat:

a. Apariția/instituirea *aderenței* ca relateme subordonator interpropozițional este un fapt neîntâlnit la subordonatele finite⁸¹.

Cum, în principiu, o propoziție subordonată finită se poate *transforma* într-una non-finită și invers, menținând vecinătățile, structura și funcția constante⁸², depersonalizarea formei verbale atrage după sine și suprimarea conectivului subordonator interpropozițional prototipic (conjunția subordonatoare⁸³), locul acestuia rămânând gol și *neocupabil*⁸⁴.

⁷⁶ N-ar fi logic ca unele, cele ale subordonatelor finite, să fie identificate și marcate, iar celelalte nu; cele coordonatoare nu ridică probleme – ele sunt aceleași (= conjuncții coordonatoare) și tot aceleași sunt la nivel intrapropozițional.

⁷⁷ Vezi Drașoveanu 1997, *passim*.

⁷⁸ Vezi, pentru o prezentare detaliată a acestora, inclusiv criteriile de identificare a propozițiilor non-finite, Pomian 2008, p. 51–297.

⁷⁹ Apariția gerunziului însoțit de *ca* este neesențială.

⁸⁰ Pentru *participiu*, vezi *infra*, 2.3.3.1., (3).

⁸¹ Reiterăm afirmația că *aderența* și juxtapunerea sunt două lucruri diferite.

⁸² Vezi Drașoveanu 1997, p. 224–275; Házy 1997, p. 122. (Termeni utilizați la ambii gramaticieni: *transformandum vs transformatum*).

⁸³ Excepție: propozițiile infinitivale relative non-finite.

⁸⁴ În sprijinul *aderenței* (expresia zero) ca mijloc de subordonare poate fi invocată și situația din morfologie, respectiv existența unui morfem (sufix, desinență) zero/cu expresie zero/negativ în opoziție cu un morfem realizat pozitiv ca expresie – comp. *cânt* – *ă* – *m* cu *cânt* – \emptyset – \emptyset .

b. Prepoziția, conectiv prin excelență intrapropozițional⁸⁵, apare, potrivit acestei abordări, și la nivel interpropozițional, iar partiția tradițională „prepoziție (nivel intrapropozițional) vs conjuncție subordonatoare (nivel interpropozițional)” este în dificultate⁸⁶.

2.3.3.1. Marcare grafică

Dacă în cazul introductivelor de propoziții finite (conjuncții subordonatoare, cuvinte relative) marcăm grafic în vreun fel calitatea relațională subordonatoare, cel mai adesea prin „încercuire”, normal ar fi să procedăm similar și cu relatemele propozițiilor non-finite, adică să le scoatem cumva în evidență.

Menținând același tip de reliefare (= prin încercuire), dispăre însă deosebirea (la nivel grafic/vizual) între cele două tipuri generice de propoziții, deosebire pe care, până aici, am păstrat-o.

(1) În cazul *prepoziției*, relatem subordonator pozitiv ca expresie, marcarea se poate realiza prin analogie cu operația de barare, respectiv descompunerea tradiționalului cerc în două semicercuri: unul poziționat jos (\smile), pentru subordonatele finite, iar altul poziționat sus (\frown), pentru subordonatele non-finite. O asemenea inovație ar implica abandonarea „cercului” pentru introductivele propozițiilor subordonate finite – o a doua mare modificare de semne convenționale în segmentare. Am avea deci $\lfloor \smile \dots \rfloor$, $\lceil \frown \dots \rceil$.

(2) În cazul *aderenței*, relatem tipic gerunziului⁸⁷, marcarea acesteia în fruntea propoziției non-finite urmează aceeași cale – semnul grafic aferent (\emptyset) înscris într-un semicerc orientat în jos ($\frown \emptyset$).

Vom avea prin urmare:

$\lceil \frown \text{Prep} \dots \rceil$ și $\lfloor \smile \text{prep} \dots \rfloor$, respectiv $\lceil \emptyset \dots \rceil$, nu și * $\lceil \frown \emptyset \dots \rceil$ ⁸⁸.

Ex.1: $\lceil \frown \text{Era prea bun} \rceil \lceil \frown \text{pentru a nu-l aprecia cu toții} \rceil$

Ex.2: $\lceil \frown \emptyset \text{Mergând pe stradă} \rceil \lceil \frown \text{m-am întâlnit cu Ion} \rceil$ ⁸⁹

⁸⁵ Indiferent dacă are sau nu regimul causal satisfăcut.

⁸⁶ Dacă menținem distincte cele două clase de cuvinte, deopotrivă relaționale, e o întrebare la care deocamdată nu vedem un răspuns rezonabil articulat. În prelungirea acestei întrebări apare o alta: propozițiilor (finite) conjuncționale și relative li se adaugă încă un tip, cele «prepoziționale»? (La Dimitriu 1999, p. 584, prepozițiile cu infinitivul – *de, pentru, spre, în loc de* etc. – sunt considerate conjuncții subordonatoare.)

⁸⁷ Prin aceasta (= lipsa unui relatem cu expresie pozitivă) se explică ambiguitatea funcțională uneori a propoziției non-finite pe bază de gerunziu. (De altfel, decodarea funcțională a propoziției non-finite (gerunziale) se realizează practic, o recunoaștem sau nu, prin transformarea ei în propoziție finită, cu relatem realizat pozitiv, adesea specializat ca sens relațional (cauză, concesie, timp etc.).)

⁸⁸ Ținând distinctă juxtapunerea de aderență, cazul de față, nu se poate utiliza „radicalul” ($\sqrt{\quad}$), semnul convențional pentru subînțelegerea sau elipsa unui element necesar structural și deci recuperabil/inseparabil. Aici nu avem ce insera, nu putem „subînțelege” un ... zero (* $\sqrt{\emptyset}$), adică ceva ce nu există. Se înțelege că, dimpotrivă, dacă relatemul este o prepoziție neexprimată, consecință a nerepetării în cadrul unui raport de coordonare (= spațiul juxtapunerii), prepoziția „subînțeasă” va figura sub radical.

(3) Un statut în aparență ambiguu au propozițiile non-finite de tip *reduceri*, din al căror centru structural (= predicat non-finit complex) lipsește tocmai componenta verbală (= un *a fi* la gerunziu)⁹⁰, fiind prezentă doar componenta nominală (adjectiv, participiu, substantiv). Aici reținem:

(a) Pe de-o parte, prin specificul ei morfologic, reprezentanta/componenta nominală rămasă (adjectiv, participiu, substantiv) are relateme pozitive ca expresie, respectiv flective/desinențe nominale (adjectivale⁹¹, substantivale) sau prepoziții, aderența fiind exclusă⁹².

(b) Pe de altă parte, rolul relațional al acestora se consumă intrapropozițional (față de alți termeni din interiorul propoziției non-finite), lucru ce nu mai trebuie dovedit.

Neputând fi active simultan și de două ori, o dată la nivel intrapropozițional, iar a doua oară la nivel interpropozițional, înseamnă, un alt relatem pozitiv nemaie-xistând, că la nivel interpropozițional nu rămâne decât *aderența*⁹³, care, în fapt, vizează componenta verbală (= forma gerunzială) suprimată⁹⁴.

În concluzie, și în cazul propozițiilor non-finite de tip *reduceri*, relatemul inter- este tot negativ (= *aderența*): \emptyset ⁹⁵.

În rezumat, operațiile tehnice/grafice de analiză a frazei în Algoritm 2 suferă următoarele modificări față de Algoritm 1:

– numerotarea însoțită de indici suplimentari (a, b, c, ...) a propozițiilor non-finite⁹⁶;

⁸⁹ Utilizarea semicercurilor specializate ($\setminus // \text{ } \sim \setminus$) nu ridică probleme tehnice de execuție nici în textul imprimat și nici în cel scris de mână. Înlocuirea acestui model de reliefare și diferențiere a relatemelor prin utilizarea unor litere cu caracteristici diferite (aldine, cursive, spațiate, majuscule, dimensiuni etc.) este, firește, posibilă, dar mai puțin practică.

⁹⁰ Reducerile se obțin în ultimă instanță din contrageri gerunziale cu *a fi* (= fiind), prin eliminarea acestuia: *Deoarece era tot timpul bine îmbrăcat, ceilalți îl invidiau.* → *Fiind tot timpul bine îmbrăcat, ceilalți ...* → *Bine îmbrăcat ..., ceilalți ...*. Există și reduceri care nu trec prin stadiul gerunzial: *Odată ajuns deputat, ...* < **Odată fiind ajuns deputat, ...*).

⁹¹ Din punctul de vedere al flexiunii, participiul este adjectiv.

⁹² Unde avem prepoziții și flective relaționale/cazuale, nu mai putem avea și aderență (= principiul exclusivității și unicității mijloacelor de relație). Vezi Neamțu 2014a, p. 395–397.

⁹³ Relație fără relatem, pozitiv sau negativ, nu există. Altfel, în cazul de față, nu putem justifica nici statutul de subordonate al acestor propoziții.

⁹⁴ Din punctul nostru de vedere, reducerea prototipică este, în fapt, o contrageră gerunzială redusă. În caz contrar, adică fără trimitere la forma verbală gerunzială, nu putem motiva nici structura internă a reducerii (prezența unui subiect, a unui nume predicativ, a unei subunități (= participiul) dintr-o construcție pasivă, a diferite componente și circumstanțiale) și nici plasarea ei la nivel interpropozițional.

⁹⁵ Vezi și Pomian 2008, p. 400.

⁹⁶ În cazul în care segmente dintr-o propoziție finită sunt dislocate, convenim ca acestea să poarte numărul segmentului în care apare centrul structural (= «predicatul»), eventual însoțit de indici suplimentari de tip „prim”, „secund”, „terț” etc. (2 – 2', 2''...).

- marcarea exclusiv prin semicercuri orientate jos vs sus (\cup și \cap) a relatemelor subordonatoare, eliminând total cercurile;
- utilizarea a două tipuri de bare orientate pentru subordonate (jos: \lfloor \rfloor și sus: \lceil \rceil);
- introducerea ca relateme (înscrise în semicercuri) nu numai a conjuncțiilor subordonatoare/relativelor, ci, pentru propozițiile non-finite, și a prepozițiilor și a aderenței (= relatemele \emptyset).

2.4. Analiza propriu-zisă

Reproducerea în succesiune a „propozițiilor” numerotate (cu sau fără semnele convenționale) rezultate în urma segmentării, stabilirea dependențelor și a funcțiilor sintactice urmează modelul din Algoritm 1.

Ca informații, se adaugă:

- (1) tipul generic de propoziție: finită vs non-finită;
- (2) la cele non-finite, subtipul acestora, în funcție de trăsăturile centrului structural/propredicativului: contragere (gerunzială, infinitivală, prin supin), reducere (substantivală, adjectivală, participială), construcție infinitivală;
- (3) relatemele subordonator⁹⁷ (conjuncție subordonatoare, relativ, prepoziție, \emptyset).

2.5. Schema relațional-funcțională

Aceasta urmează în construcție modelul din Algoritm 1.

2.6. Frază analizată în Algoritm 2

Reluăm, ilustrativ, fraza analizată în Algoritm 1 și o reanalizăm în Algoritm 2.

Această analiză, cu accent pe latura tehnică, o rezumăm la:

- a. imaginea frazei pe orizontală/în succesiune liniară segmentată, cu propozițiile numerotate și toate semnele convenționale poziționate;
- b. reproducerea propozițiilor din frază reprezentate prin numere, citite din segmentare și analizate funcțional, inclusiv precizarea relatemelor;
- c. schema relațional (-funcțională).

⁹⁷ Cel coordonator apare și în Algoritm 1.

2.6.1. Segmentare și semne convenționale

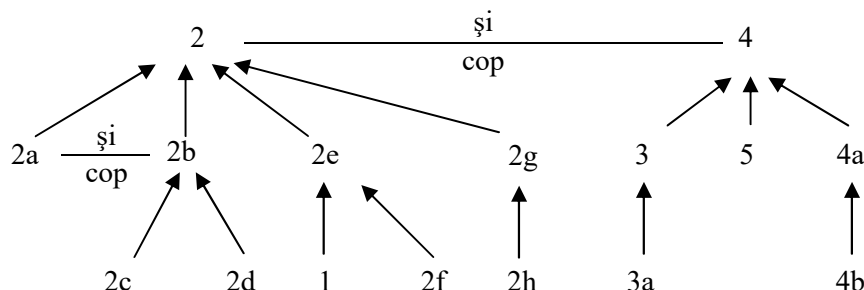
2a 2b 2c 2d

Fără niciun sprijin financiar și neavând la cine apela dintre cei apropiați, toți ai lui fiind plecați de mult din țară, bătrânul artist, mult prea demn, cum îl știam de altfel, pentru a se adresa autorităților, se stingea cu zile, neavând pūr și simplu ce mânca, și spre surprinderea mea, atâția admiratori, care altădată roiau în jurul său, spre a fi remarcați de artist, acum îl ocoleau constant ca și cum nu l-ar fi cunoscut, temându-se probabil de a nu li se cere vreun ajutor.

2.6.2. Analiza

- 1 = subord. finită modală (2e), relatem = *cum*;
- 2 = principală;
- 2a = subord. non-finită cauzală, reducere substantivală (2), relatem = *fără*;
- 2b = subord. non-finită cauzală, contragere gerunzială (2), relatem = \emptyset ;
coord. cop. cu 2a prin *și*;
- 2c = subord. non-finită completivă directă, construcție infinitivală (2b), relatem = *la cine*;
- 2d = subord. non-finită cauzală, contragere gerunzială (2b), relatem = \emptyset ;
- 2e = subord. non-finită cauzală, reducere adjectivală (2), relatem = \emptyset ;
- 2f = subord. non-finită consecutivă, contragere infinitivală (2e), relatem = *pentru*;
- 2g = subord. non-finită cauzală, contragere gerunzială (2), relatem = \emptyset ;
- 2h = subord. non-finită completivă directă, construcție infinitivală (2g), relatem = *ce*;
- 3 = subord. finită atributivă (4), relatem = *care*;
- 3a = subord. non-finită finală, contragere infinitivală (3), relatem = *spre*;
- 4 = principală, coord. cop. cu 2 prin *și*;
- 4a = subord. non-finită cauzală, contragere gerunzială (4), relatem = \emptyset ;
- 4b = subord. finită completivă indirectă/ prepozițională, contragere gerunzială (4a), relatem = \emptyset ;
- 5 = subord. finită modală comparativă (4), relatem = *ca și cum*.

2.6.3. Schema relațională⁹⁸:

Comparând prima schemă cu aceasta din urmă, constatăm deosebirea foarte mare în privința numărului de propoziții: 5–16.

Diferența (11) o reprezintă propozițiile non-finite⁹⁹ desprinse din propozițiile finite, respectiv din 2 s-au desprins opt propoziții (2a, 2b, 2c, 2d, 2e, 2f, 2g, 2h), din 3, o propoziție (3a), iar din 4, două propoziții (4a, 4b).

Propozițiile non-finite desprinse dintr-o propoziție finită nu depind/nu sunt subordonate toate propoziției finite, ci (și) altor propoziții non-finite (vezi 2c și 2d de 2b; 2f dependentă de 2e; 2h dependentă de 2g; 4b, de 4a).

Avem de asemenea o propoziție finită (1) dependentă de o propoziție non-finită (2e).

Schema obținută este, evident, cu mult mai stufoasă și mai complicată.

În plan funcțional, nu se poate vorbi de modificări propriu-zise, funcțiile rămânând aceleași și la fel identificate. Schimbarea vizează nivelul la care sunt plasate – cel interpropozițional, nu intrapropozițional (propoziții, nu «părți» de propoziție).

⁹⁸ În cazul în care am marca deosebirea „propoziție finită vs propoziție non-finită” în schema pe verticală și la nivelul aliniamentelor, prin apariția unui intermediar, aceasta s-ar complica și mai mult și inutil:

O asemenea poziționare ar putea sugera deosebiri în privința gradului de subordonare (= unele mai subordonate decât altele) și/sau grade diferențiate de „legătură” cu regenta (semantice, logice, sintactice etc.), ceea ce nu e cazul. Ele sunt deopotrivă subordonate, iar „legătura” mai strânsă sau mai laxă cu regenta nu este avută în vedere la nicio schemă grafică pe verticală. (De altfel, o atare individualizare ar face de prisos numerotarea cu indici (a, b, c, ...) a propozițiilor non-finite).

⁹⁹ Necuprinse în prima schemă a frazei, ele fiind considerate ca «părți» ale propozițiilor finite și ca atare intrapropoziționale.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

- AGS 1966 = D. D. Drașoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrengea, *Analize gramaticale și stilistice*, ediția a II-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1966.
- Avram 1956 = Mioara Avram, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în „Studii de gramatică”, I, 1956, p. 141–164.
- Caragiu Marioțeanu 1957 = Matilda Caragiu Marioțeanu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în „Studii de gramatică”, II, 1957, p. 61–89.
- Caragiu Marioțeanu 1962 = Matilda Caragiu Marioțeanu, „*Moduri nepersonale*”, în „Studii și cercetări lingvistice”, XIII, 1962, nr. 1, p. 29–43.
- CTL 1969 = Virgiliu Dron, G. Gh. Constantinescu, *Culegere de texte literare pentru analize gramaticale. Sintaxa frazei*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969.
- Diaconescu 1977 = Ion Diaconescu, *Infinitivul în limba română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
- Dimitriu 1999 = Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, 1. *Morfologia*, Iași, Institutul European, 1999.
- Dimitriu 2002 = Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, 2. *Sintaxa*, Iași, Institutul European, 2002.
- Drașoveanu 1997 = D. D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, 1997.
- DȘL 2005 = *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2005.
- Edelstein 1972 = Frieda Edelstein, *Sintaxa gerunziului românesc*, București, Editura Academiei R.S.R., 1972.
- GALR 2005 = *Gramatica limbii române*, I. *Cuvântul*, II. *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- GBLR 2010 = *Gramatica de bază a limbii române*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Gheorghe 2004 = Mihaela Gheorghe, *Propoziția relativă*, Pitești, Editura Paralela 45, 2004.
- GLR 1963 = *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R., 1963.
- Guțu Romalo 1973 = Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
- Hazy 1997 = Ștefan Hazy, *Predicativitatea: Determinarea contextuală analitică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1997.
- Hodiș 2006 = Viorel Hodiș, *Articole și studii*, 2. *Varia*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2006.
- LRC 1974 = Ion Coteanu (coord.), *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
- Neamțu 2014 = G. G. Neamțu, *Teoria și practica analizei gramaticale*. Ed. a IV-a, Pitești, Editura Paralela 45, 2014.
- Neamțu 2014a = G. G. Neamțu, *Studii și articole gramaticale*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Nova, 2014.
- Pomian 2008 = Ionuț Pomian, *Construcții complexe în sintaxa limbii române*, București, Editura Paralela 45, 2008.

A FEW PEDAGOGICAL AND TECHNICAL OBSERVATIONS CONCERNING THE ELEMENTARY ANALYSIS OF A PHRASE (Abstract)

The topic under discussion within the content of this article is viewed from the perspective of traditional and neotraditional grammar, namely a two-code *phrase* analysis called *Algorithm 1* and *Algorithm 2*. The author is especially interested in the pedagogical and technical aspects that are

related to the uniformization/standardization of the main operations in basic phrase analysis: numbering sentences, signalling relational elements, segmentation, relational and functional analysis, and phrase scheme.

Implementing the two algorithms (Algorithm 1 and Algorithm 2) is based on the opposition between the communicatively autonomous finite clause and the non-finite clause lacking in communicative autonomy: Algorithm 1 is only concerned with finite clauses/units (the predicate is either of a personal/finite verbal form, or it may be assimilated to one); Algorithm 2 takes into account non-finite clauses (the predicate is of an explicitly or implicitly impersonal/non-finite verbal form) as well.

This second category is represented by (gerund, infinitive and supine) *contractions*, (noun, adjectival, and participial) *reductions* and infinitival *constructions*.

The differences between Algorithm 1 and Algorithm 2 are related to: the number of units in a relation, relational typologies and their graphic display, segmenting bars, and vertically positioned relational-functional schemes.

As closing argument, an illustrative phrase/the same phrase is analysed using both codes, alongside all operational processes and conventional graphic/technical signs.

Cuvinte-cheie: *aderență, algoritm, autonomie comunicativă, bare, construcție, contragere, coordonare vs subordonare, frază, funcție, intrapropozițional vs interpropozițional, propoziție finită vs propoziție non-finită, predicat, reducere, relatem, schemă, segmentare.*

Keywords: *adherence, algorithm, communicative autonomy, bars, construction, contraction, coordination vs subordination, phrase, function, intraclausal vs interclausal, finite clause vs non-finite clause, predicate, reduction, relationals, schema, segmentation.*

*Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
neamtuggn@yahoo.co*